

**проф. Ніконенко В.М.,
ст. викл. Грузін В.Я.**

Нове політичне мислення в контексті проблематики війни і миру.

Анотація

Розглядаються проблеми зовнішньої політики і міжнародних відносин в умовах ядерної епохи та зміни парадигм світового розвитку. Аналізується суть нового політичного мислення і його елементів. На конкретному фактичному матеріалі висвітлюються основні напрями політики збереження миру і досягнення безпеки на міжнародній арені.

Ключові слова.

Мир, війна, гонка озброєнь, розрядка, конверсія, нове політичне мислення, баланс сили, баланс інтересів.

Серед проблем, які завжди тривожили людство, особливе місце займають проблеми війни і миру. Адже за 5,5 тис. років відомої нам історії народи планети пережили понад 15 тисяч воєн – великих і малих, нетривалих і затяжних. Ці війни забрали майже 4 млрд. людських життів. Людство зазнало колосальних бід і втрат (було знищено матеріальних цінностей на суму, що перевищує 115 квінтильйонів доларів) [1, С.202; 2, С.425; 3, С.756]. Під час війн, що відбулися в XX столітті загинуло 175 млн осіб (13% від усіх цих людських втрат припадає на I світову війну, 51% – на II світову війну та 36% – на локальні війни) [4, С.377]. При чому має місце постійне зростання питомої ваги втрат серед мирного населення. Так, серед загиблих у I світовій війні 95% становили військові й лише 5% – цивільне населення; у II світовій війні це співвідношення становило 50% на 50%, а вже під час війн США у В'єтнамі і Радянського Союзу в Афганістані страшна піраміда перевернулася і це співвідношення становило 10% на 90% [3, С.756-757]. Тільки приблизно 300 років за весь цей час були мирними.

Усе це наклало глибокий відбиток на суспільні відносини і свідомість людей, які постійно жили до війни, під час війни, після війни і знову – перед новою війною... Проте докорінно інша ситуація виникла на планеті з появою ядерної зброї, яка створила загрозу самому існуванню людства. Об'єктивні

наукові дані переконливо свідчать про те, що світова ядерна війна означатиме, загибель цивілізації і взагалі життя на земній кулі. До такого висновку дійшли 300 відомих учених (К.Саган, Дж.Поллак, Є.Веліхов та ін.) із тридцяти різних країн, які на комп'ютерному рівні, використовуючи метод математичного моделювання, довели, що наслідки ядерної війни будуть катастрофічними для людства і всього живого.

Так, зокрема, вчені встановили, що незворотні зміни клімату і біосфери Землі розпочнуться вже навіть тоді, коли сумарна потужність ядерних вибухів досягне 100 мегатонн, що в 1500 разів менше, ніж весь нагромаджений нині ядерний потенціал. У результаті викиду в атмосферу гігантської маси диму, сажі і попелу наступить тривале затемнення Сонця, що створить реальну загрозу “ядерної зими” і “ядерної ночі”. Різке зниження температури (на 20-40 градусів) приведе до зникнення усіх вищих організмів, а зруйнування озонового шару і збільшення ультрафіолетового опромінення до смертоносного рівня довершить катастрофу, розпочату ядерним бомбардуванням. Залишитись після ядерної війни, на думку вчених, можуть лише деякі види комах і трав, що мають високу стійкість до радіації. Для людини ж біосфера планети після ядерної війни буде непридатною на протязі... першого мільйона років! [3, С.757; 5, С.491].

Специфіка ядерної війни полягає в тому, що у ній не може бути ні переможців, ні переможених, оскільки ядерна зброя неминуче вдарить безжалісним бумерангом і по тій країні, яка нанесе удар першою. Самовбивчими можуть стати і “звичайні” війни, оскільки руйнування реакторів атомних електростанцій матиме також катастрофічні наслідки. Адже тільки в Європі нині налічується майже 200 атомних електростанцій і 400 атомних реакторів [3, С.757].

Продовження традиційної зовнішньої політики в умовах ядерної епохи ставало все більш небезпечним, оскільки вона включала у свій арсенал війни як засіб досягнення певних цілей. Поступово на зміну оптимістичним заявам про “можливість вижити” або навіть “перемогти” в ядерній війні прийшло усвідомлення того, що коли б така війна була розв’язана, то вона була б

гибельною для всього людського роду. Саме на такому критичному етапі розвитку цивілізації, який пов'язаний із оволодінням ядерною енергією, й почала формуватись нова філософія міжнародних відносин і зовнішньополітичної діяльності, яка поступово була покладена в основу політики більшості країн світу.

Витоки і теоретичні постулати цієї філософії, яку нині називають новим політичним мисленням, були сформульовані рядом прогресивних вчених, які відчували величезну небезпеку ядерної зброї (заяви Н.Бора у 1944 р., А.Ейнштейна у 1945.р., маніфест Б.Рассела, А.Ейнштейна і Ф.Жоліо-Кюрі у 1955р.). Спираючись на результати власних наукових досліджень ці вчені вказували на необхідність формування у кожної людини нового мислення і нового ставлення до проблем світової політики.

Нове політичне мислення є відображенням реальностей ядерно-космічної доби і формуванням на їх основі норм взаємовідносин між народами і державами з метою забезпечення їх виживання і спільного прогресу. Таке мислення є системою поглядів на шляхи й засоби збереження миру і досягнення мирного співіснування народів у складних умовах ядерних реалій. Тільки на основі нового політичного мислення можна навчитись мистецтва жити разом і рахуватись з інтересами інших, без чого наша планета може взагалі позбутися соціальної форми руху матерії.

Основою нового політичного мислення є уявлення про сучасний світ як глибоко суперечливий і неоднорідний, але разом з тим і цілісний, взаємозв'язаний і взаємозалежний. І якщо раніше акценти робились на відмінностях і суперечностях світу, то нині підкреслюється саме його єдність і взаємозалежність. Це аж ніяк не означає ігнорування суперечливого характеру світу, що є реальністю. Але не можна забувати, що світ – це єдина планетарна цивілізація, яка складається із різних секторів і “національно-державних квартир”. Тільки врятувавши весь “дім”, можна врятувати окремі “квартири”, оскільки в ядерну епоху вижити можна тільки разом. Для цього необхідно здійснити відхід від “блокового”, “біполярного” мислення і конфронтаційної політики.

Серцевиною нового політичного мислення, центральною його ланкою є ідея пріоритетності загальнолюдських цінностей та інтересів. Тривалий час розмови про ці інтереси вважались зрадою національних чи класових інтересів, і лише в умовах реалій ядерної епохи політичні лідери приходили до усвідомлення того, що захист національних чи класових інтересів не повинен протиставлятися інтересам загальнолюдським, серед яких головним є збереження миру і цивілізації. Звичайно, дехто вважає, що є речі, які ціняться вище, ніж мир (для одних це – влада і багатство, для інших – незалежність і свобода). Проте без збереження миру в сучасних умовах не буде взагалі нічого – ні прогресу ні свободи, ні багатства, ні реалізації інтересів нації, будь-якого класу чи соціальної групи.

Важливим компонентом нового політичного мислення є деідеологізація міждержавних відносин тобто визнання недопустимості поширення на сферу міждержавних відносин ідеологічних суперечок. Справа в тому, що, незважаючи на зв'язок ідеології і політики, вони все ж таки не є одним і тим же, оскільки ідеологія – це перш за все сфера бажаного, в той час, коли політика – це сфера можливого. Ототожнення ідеології з політикою, ігнорування їх специфіки, відмінностей шляхів і засобів розв'язання виникаючих там проблем, ідеологізація зовнішньої політики створюють атмосферу взаємної недовіри і ворожнечі, а нерідко навіть стимулюють війни. Історичний досвід свідчить, що зовнішня політика, яка домагалась тріумфу якоїсь ідеології, завжди вела до фанатичних і кривавих війн.

Крім того, ідеологізація зовнішньої політики заперечує, по суті, роль у її формуванні національних інтересів. Відома фраза англійського державного діяча лорда Г.Пальмерстона: “Англія не має постійних друзів і постійних ворогів, а тільки постійні інтереси” піддавалась у нас висміюванню і осуду. Всупереч такому підходу постійні “друзі і вороги” вибирались у відповідності з ідеологічними пріоритетами, що нерідко завдавало шкоди національним інтересам країни. Наявність ідеологічних розбіжностей і незгод аж ніяк не повинна перешкоджати

нормальним і навіть дружнім міждержавним відносинам, які повинні будуватись не на ідеологічних, а на політичних, правових і морально-етичних нормах і принципах.

Ключове місце у новому політичному мисленні займає концепція свободи вибору. Світ перебуває в процесі бурхливих змін, які охоплюють усі континенти, і зберегти в ньому вічний статус-кво, тобто законсервувати існуючі порядки вже не в силах ніхто. Тільки народ може вибрати шлях свого соціально-економічного розвитку, без втручання іззовні і без нав'язування кимось порядків чи форм політичного устрою. Оскільки в минулому таке право народу на вибір неодноразово порушувалось, нове політичне мислення передбачає безумовне і повне визнання свободи соціального і політичного вибору, зробленого народом тої чи іншої країни.

Одним із головним елементів нового політичного мислення є відмова від війни як засобу політики і досягнення політичних, економічних або інших цілей. Це означає відмову від формули пруського військового теоретика XIX ст. К.Клаузевіца: “війна є продовженням політики іншими засобами”. Адже ядерна війна, в яку неминуче переростає велика “звичайна” війна, не може бути продовженням політики іншими засобами, оскільки в результаті її зникли б і реальний сенс такої політики, і її цілі, і її носії. Проте частина політологів все ж дотримуються формули Клаузевіца, вважаючи, що така війна може бути страхітливим продовженням злочинної політики. Інші вважають, що до війн слід підходити диференційовано: якщо ядерна війна, дійсно, не може бути продовженням політики, то “звичайна” війна і тепер є політичним засобом.

Про те, що не всяка війна втратила функцію політики свідчить вже сучасна історія, яка знає багато міждержавних і громадянських війн, збройних конфліктів. Так, за роки, що минули після II світової війни відбулося понад 300 воєн і збройних конфліктів, в яких брали участь майже 100 держав, а людські втрати становили понад 35 млн осіб [2, С.430; 6, С. 307]. Усі ці війни використовувались саме як інструменти політики і в результаті їх досягались або не досягались певні політичні цілі.

Звичайно, доктрина нового політичного мислення не обмежується згаданими положеннями, оскільки вона є відкритою і діалектичною, що дає можливість

постійно вдосконалювати і розвивати зовнішню політику у відповідності із викликами життя і практики. Головним при цьому є відмова від претензій на непогрішимість і монопольне володіння істиною, від спроб вчити один одного. Нове політичне мислення вимагає іншого – вчитися один у одного, намагатись запозичити все краще із досвіду інших країн, налагоджувати не тільки нормальні, але й дружні стосунки з ними. Це сприятиме переходу людства від неминучості виникнення воєн до можливості їх запобігання, а в перспективі і до повного зникнення війни як засобу досягнення певних цілей. В таких умовах у людства з'явилась реальна можливість повноцінно розвиватись без завоювань і безсмертельного ризику катастрофи для усієї цивілізації, який пов'язаний з ядерною війною.

Однією з найбільш важливих цілей зовнішньої політики є гарантування надійної безпеки держави і країни. Розрядка міжнародної напруженості, яка була у свій час безсумнівним успіхом зовнішньополітичної діяльності, виявилась необхідним, але всього лише перехідним етапом на шляху до створення стійкої і всеохоплюючої системи міжнародної безпеки. Адже, будучи значним кроком вперед порівняно з “холодною війною”, розрядка все-таки не змогла забезпечити атмосферу довір'я на міжнародній арені, яка б виключала втручання у внутрішні справи держав. Саме тому актуальним є створення комплексної, всеохоплюючої системи міжнародної безпеки, яка б охоплювала не тільки її воєнно-політичні аспекти, але й економічну і гуманітарну сфери, сприяючи тим самим перетворенню мирного співіснування в універсальну норму міждержавних відносин.

Специфіка такої системи безпеки полягає в тому, що характер ракетно-ядерної зброї не дає жодній державі надії захистити себе тільки воєнно-технічними засобами. В сучасних умовах, як ніколи, зростає вага економічних, фінансових, науково-технічних та інших факторів у зміцненні безпеки держави, посиленні її авторитету і впливу на світовій арені. Відомо, що існує майже 200 видів невоєнних засобів досягнення безпеки, серед яких провідна роль належить політичним засобам. Саме у сферу політики поступово переміщуються нині засоби досягнення надійної безпеки, які на протязі століть були зосереджені у воєнній сфері. Іншими словами, гарантування безпеки все більше стає завданням політичним, розв'язувати

яке можна перш за все політичними засобами, оскільки політика формує, спрямовує і використовує для цього весь сукупний потенціал держави або його окремі компоненти.

Політичні засоби досягнення безпеки включають теоретичні концепції, форми і методи діяльності держави, а також інститути, установи і організації, які забезпечують мирне розв'язання виникаючих проблем. З цією метою використовуються перш за все можливості дипломатії, в тому числі й “народної”, переговори та інші форми діалогу, зустрічі політичних лідерів, угоди і договори, міждержавні і регіональні центри по запобіганню воєнних конфліктів і боротьбі з міжнародним тероризмом і здійсненню контролю. Як показує міжнародна практика, використання політичних засобів може вберегти державу від загрози нападу, зірвати план агресивних кід, поліпшити зовнішньополітичне становище, загальну розстановку і співвідношення сил, звести до мінімуму ворожнечу з іншими державами, збільшити число союзників, відсунути і знизити воєнну небезпеку.

Політичні методи і засоби досягнення безпеки передбачають відмову від насильства і визнання ідеї ненасильственного світу, яка має стати основою життя сучасної цивілізації. Безпека нині не може бути надійною, якщо вона базуватиметься лише на позиціях сили. Політиці сили людство повинно протиставити силу політики, а балансу сили – баланс інтересів. Тільки на основі врахування інтересів різних держав шляхом взаємних поступок і розумних компромісів можна знаходити надійні засоби досягнення безпеки.

Проте було б все-таки спрощенням ігнорувати на цій основі фактор сили у зовнішній політиці і міжнародних відносинах, оскільки у формулі “від балансу сили до балансу інтересів” закладене традиційне розуміння поняття сили, яке фактично ототожнює її з насильством або ж з її збройним потенціалом, який є гарантом національної безпеки [5, С.302]. Насправді ж “сила” є значно об’ємнішою категорією, що одержало відображення в сучасному визначенні сили як сукупності всіх можливостей, які має суб’єкт політики для задоволення своїх інтересів. Практика переконує в тому, що сила суб’єкта політики виявляється перш за все через його діяльнісну характеристику і полягає у здатності впливати на міжнародну

обстановку в своїх інтересах. Очевидно, що при такому розумінні сила не зводиться до її воєнного компоненту, і навіть не до матеріальних факторів у цілому (природних ресурсів, рівня розвитку економіки і т.д.).

Історія показує, що зосередження зусиль на сфері оборони може підривати економічний, науково-технічний, культурний потенціал держави, зумовлювати відставання її від інших держав по рівню загального розвитку, вести до внутрішньої нестабільності, що неодмінно послаблюватиме безпеку і оборонні можливості. З іншого боку, є немало країн із незначними збройними силами, які завдяки ефективній зовнішній політиці, дипломатичній майстерності мають дружні відносини з іншими країнами, займають надійні позиції на міжнародній арені і мають в результаті великий запас безпеки. Можна озброїтись до зубів і боятись, а можна бути впевненим, що на тебе не нападуть, бо політика може забезпечити такі умови, коли у країни не буде противників і ворогів. При такому реалістичному розумінні сили вона не повинна протиставлятися інтересу, оскільки саме баланс сили є умовою балансу інтересів. Протиставляти, таким чином, принцип балансу інтересів принципу балансу сил немає підстав. Сила та інтерес – це не протилежні, а взаємодоповнюючі поняття. Разом з тим, як слушно зауважує М.І.Хилько, принцип балансу інтересів не одержав поки що достатнього обґрунтування й залишається по суті гаслом – привабливим, але все ще непереконливим [3, С.709].

Тільки синтез балансу сили і балансу інтересів виступатиме основою безпеки, яка в сучасних умовах вже не може бути тільки національною і односторонньою. Досягти надійної безпеки нині не можна за рахунок відсутності або мінімуму безпеки для інших країн – сусідів чи потенційних противників. Справа в тому, що менша безпека для інших країн є не вигідною державі, оскільки вона їх турбуватиме і стимулюватиме пошуки посилення своєї безпеки, що справлятиме дестабілізуючий вплив на міжнародну обстановку. Нове політичне мислення передбачає наявність однакової і рівної безпеки, яка може бути тільки взаємною і загальною.

Такий підхід до розуміння безпеки сприяє формуванню клімату довір'я між країнами, відсутність якого становить величезну загрозу. Як свідчить історичний досвід, без такого довір'я зростає ймовірність неправильних оцінок цілей, намірів і

мотивів поведінки політичних партнерів. Доказом смертельної небезпеки взаємної недовіри є історія останньої битви короля Артура, який із своїми воїнами сів за круглий стіл мирних переговорів із противниками. Коли один із воїнів вихопив свій меч, інші сприйняли це як загрозу і, в свою чергу, оголили мечі. Розпочалась кривава сутичка, в якій загинули всі, хоча перший взявся за зброю лише тому, що побачив змію, інші ж просто неправильно зрозуміли його наміри...

Активне використання політичних можливостей зміцнення безпеки вимагає перегляду традиційного постулату, згідно з яким її рівень, авторитет і вплив держави прямо пропорційні кількості і якості озброєнь. Анахронізмом у сучасну епоху став також відомий ще з античних часів афоризм: “Хочеш миру – готуйся до війни”.

Продовження гонки озброєнь в ядерну епоху стає все більш небезпечним, оскільки постійно зростає ймовірність виходу воєнної техніки із-під контролю політиків, що може поставити планету на грань катастрофи. Особливу загрозу становить ядерна зброя, якої вже нагромаджено стільки, що на кожного жителя Землі припадає десятки тонн вибухівки в перерахунку на тротильовий еквівалент. Лише один сучасний ядерний заряд за своєю потужністю перевищує енергію всіх вибухових речовин, які були використані в роки другої світової війни. Нині ж у світі є десятки тисяч одиниць ядерної зброї, сумарна потужність якої достатня для багаторазового знищення нашої планети і всього людства. Більше того, ядерного потенціалу вистачило б і для знищення всіх планет Сонячної системи разом узятих [7, С.181]. Саме тому в сучасній політичній думці домінуючим є розуміння того, що ядерна війна не може бути засобом політики, оскільки вона означатиме кінець буття всього людства [8, С.55].

Створюючи для людства потенційну загрозу самознищення, гонка озброєнь завдає йому колосального ушкодження вже зараз, знекровлюючи світову економіку, лягаючи важким тягарем на плечі народів. Сукупні витрати усіх країн світу на зброю досягли нині кількох трильйонів доларів на рік, або 3 мільярди доларів – щоденно, 2 мільйони доларів – щохвилини, 36 мільйонів доларів щосекунди. Річного обсягу витрат на зброю вистачило б для того, щоб 10 років безплатно харчувати все населення земної кулі [7, С. 182].

Лише в регулярних збройних силах усіх країн світу нараховується понад 25 мільйонів солдатів та офіцерів [2, С.757]. Крім того ще приблизно 100 мільйонів чоловік, зайнято у сфері воєнного виробництва і обслуговування армій. Про величезні витрати, які поглинає зброя, може свідчити такий факт: виробництво одного сучасного військового літака обходиться дорожче, аніж коли б він був виготовлений із чистого золота. У воєнній сфері працює четверта частина всіх науковців планети, на це йде до 40 процентів витрат, що виділяються на наукові дослідження [7, С.181-182]. Такі гігантські непродуктивні витрати не можуть, звичайно, сприяти розвитку країн, що втягнуті в гонку озброєнь. Як свідчить світовий історичний досвід, саме через економічні перенапруги, що були зумовлені воєнними приготуваннями і війнами, приходили в занепад всі великі держави.

Продовження гонки озброєнь, що виснажує економіку, підштовхує світ до катастрофи і є злочином перед людством. Виграти цю гонку уже не в змозі ніхто, оскільки межі вдосконаленню зброї практично не існує. Відомо, що Альфред Нобель ще в кінці XIX століття писав: “Я повинен винайти субстанцію чи машину такої жахливої сили масового знищення, що війна стане неможливою навечно. Мої фабрики можуть покласти край війні швидше, ніж Конгрес миру. В той день, коли два армійських корпуси матимуть можливість знищити один одного в долю секунди, всі цивілізовані нації відмовляться від війни з жахом і роззброять свої армії” [9, С. 250-251]. Ілюзорними виявились також інші проекти зміцнення своєї безпеки за рахунок нарощення збройного потенціалу. У цих умовах людство почало усвідомлювати, що без припинення гонки озброєнь воно не зможе вирішувати інші проблеми, втілювати у життя свої плани. Тільки на основі припинення гонки озброєнь і роззброєння можна зупинити матеріальну підготовку війни і домогтися надійної міжнародної безпеки.

Досягнення повного і загального роззброєння є стратегічним завданням людства на тривалу історичну перспективу, оскільки його реалізація пов'язана з цілим комплексом складних проблем. Розв'язання їх вимагає поетапних і постійних заходів по припиненню гонки озброєнь, його обмеженню і скороченню окремих видів зброї і озброєнь. Особливого значення набула проблема припинення гонки ядерних озброєнь, яка становить найбільшу загрозу миру. З появою ядерної зброї

гонка озброєнь вступила в якісно нову, незрівнянно небезпечну фазу. Адже можливість виникнення ядерної війни не можна виключити навіть тоді, коли її ніхто не бажатиме. Рано чи пізно і цілком неминуче зроблять помилку або люди, або машини, і це буде початком кінця.

Усвідомлення смертельної небезпеки ядерного потенціалу і недопустимості його застосування є нині одним із найбільш важливих елементів суспільної свідомості країн. Це зумовило появу в спектрі об'єктивних інтересів цих країн одного спільного імперативу – необхідності зменшення ризику виникнення ядерної війни. Реальними кроками на шляху до без'ядерного світу стали договори про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космосі і під водою, а також про заборону поширення ядерної зброї. Наростає боротьба світової громадськості за повне припинення ядерних випробувань; за відмову всіх ядерних держав від застосування першими ядерної зброї; за створення нових без'ядерних зон; за обмеження, скорочення і знищення всіх ядерних арсеналів.

Надзвичайно небезпечним і дестабілізуючим фактором є намагання перенести гонку озброєнь у космос. Цілком реальною стає ситуація, коли розвиток подій може вийти з-під контролю політиків і залежатиме тільки від техніки, воєнно-технологічної логіки. Зумовлено це тим, що поява космічної зброї практично позбавляє можливості для прийняття в кризових випадках політичних рішень. Якщо воєнна техніка минулого давала місяці, або хоча б дні, на зусилля по врегулюванню конфлікту, то ядерна епоха відвела для цього години, ракетна – зменшила цей час до хвилин, а космічна зброя - не відвела для цього навіть повної секунди. Катастрофа може стати також результатом технічних неполадок чи помилок на комп'ютерно-інформаційному рівні. Так, у свій час американці втратили зонд, вартістю в 1 млрд. дол., що був направлений до Венери, тільки тому, що в комп'ютерній програмі корекції крапка з комою була сплутана із двокрапкою. Програма ж СОІ (стратегічної оборонної ініціативи США) включала 100 млн. рядків, що можна порівняти з бібліотекою в 5 тис. томів по 300 сторінок кожний, інформаційні тексти яких не повинні мати жодної помилки [7, С.183]. Колосальний ризик також пов'язаний з можливістю комп'ютерного тероризму, для якого навіть суперзахист систем ракетно-ядерної зброї не є абсолютно непроникним.

Важливим напрямом процесу роззброєння є боротьба за заборону і ліквідацію хімічної і бактеріологічної зброї, а також за відмову від створення інших засобів масового знищення. Не втратили актуальності проблеми скорочення збройних сил і обмеження звичайних озброєнь, припинення створення їх нових видів, скорочення воєнних бюджетів, переведення оборонного виробництва на мирні потреби (конверсія), а також здійснення ефективного контролю, як національного, так і міжнародного.

Важливим елементом міжнародної безпеки є збереження воєнно-стратегічної рівноваги (паритету), оскільки в тривалій історії людства постійно повторюється один і той же “сюжет”: як тільки-но одна держава ставала сильнішою сусідньої – відразу ж розпочинався політичний диктат, а то й війна. Звичайно, підтримання рівноваги, що склалась у світі за останні десятиріччя, не може бути самоціллю. Настійною потребою є нині взаємне і збалансоване зниження рівня цього протистояння до рівня розумної достатності. Перехід від звичайної формули “догнати і перегнати” потенційного противника по сумі зброї і збройних сил до принципу розумної достатності передбачає такий воєнний потенціал і таку структуру збройних сил, які мали б оборонний характер і забезпечували неадекватну, але достатньо сильну відсіч агресії.

Цілий комплекс заходів необхідно здійснити для створення системи міжнародної безпеки в економічній сфері: відмовитись від дискримінації, блокад і санкцій; справедливо врегулювати проблеми заборгованості; встановити новий світовий економічний порядок; використати частину засобів у результаті скорочення воєнних бюджетів для надання допомоги слаборозвиненим країнам; об'єднати зусилля для мирного використання космосу, розв'язання глобальних проблем. Як свідчить міжнародна практика, безпека не може бути надійною без стабільності світового господарства. Взаємозалежність в економіці сприяє посиленню відповідальності в політиці.

Важливу роль у зміцненні міжнародної безпеки мають також заходи в гуманітарній сфері: поширення ідей миру, підвищення рівня об'єктивної інформованості, зміцнення атмосфери взаєморозуміння і злагоди; викорінення геноциду, расової, національної або релігійної виключності;

розширення політичних, соціальних і особистих прав людини; розвиток контактів між людьми. Особливе значення для створення клімату довіри має відмова від багатьох стереотипів, зокрема від культивування “образу ворога”, оскільки війни, як правило, починаються в помислах людей. Спочатку люди створюють образ ворога і вбивають інших людей уявно, а потім винаходять палицю чи балістичні ракети, щоб убити їх фізично. Відмова від “образу ворога” сприятиме налагодженню доброзичливих взаємовідносин і наступному формуванню “образу партнера”.

Звичайно, міжнародна обстановка все ще залишається складною. Зберігається, на жаль, і велика загроза для людства, яку створює гонка озброєнь. І все ж безсумнівним фактом є досить відчутні зрушення в усій системі міжнародних відносин, які відродили надію, відкрили шлях до мирного майбутнього людства. Магістральним напрямом зовнішньої політики, що ґрунтується на новому мисленні, стала боротьба за відвернення загрози ядерної катастрофи, за збереження і зміцнення загального миру, за надання процесу оздоровлення міжнародних відносин незворотного характеру.

Література

1. Логвина В.Л. Політологія. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 304 с.
2. Політологія / За ред. Бабкіної О.В., Горбатенка В.П. – К.: Академія, 2008. – 568 с.
3. Політологія / За ред. Ф.М.Кирилюка. – К.: Здоров’я, 2004. – 776 с.
4. Політологія / За ред. М.М.Вегеша. – К.: Знання, 2008. – 384 с.
5. Політологія / За ред. М.І.Панова. – К.: Ін Юре, 2005. – 520 с.
6. Бебик В. Політологія для політика і для громадянина. – К.: МАУП, 2003. – 422 с.
7. Ніконенко В.М. Політологія. – Тернопіль: Астон, 1993. – 200 с.
8. Політологічний енциклопедичний словник. – К.: Генеза, 1997. – 400с.
9. Лимонов Е. Убийство часового. – М.: Молодая гвардия, 1993. – 310с.